

ISSN 1999-4214 (print)
ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№4/2024

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2024

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токал Газиосманпаша университеті, Токал, Туркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 24.12.2024 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курсыжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 24.12.2024 ж. Формат 60*84 1\8. Бум. Типопр.
Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**

Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute

Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**

Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute

Editorial Board

- Aimuhambet Zh.A.** Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
- Aktayeva K.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
- Absadyk A.A.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
- Bredikhin S.N.** Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
- Гайнуллина Ф.А.** Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
- Yermekova T.N.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
- Yesirkerova K.K.** Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
- Zhusipov N.K.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
- Kurbanova M.M.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
- Kamzabekuly D.** Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
- Kuryshzhan L.A.** Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
- Oner M.** Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
- Pimenova M.V.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
- Seifullina F.S.** Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
- Senmez O.F.** (PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev

Tel/Fax: (7172) 561 933: e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 24.12.2024 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

АКИЖАНОВА Д.М., ОМАРОВА А.С., ЧЕШМЕДИЕВА-СТОЙЧЕВА Д.С.	Вопросы межъязыковой передачи топонимов Республики Казахстан	7
АҚЖІПТОВА А.О., САЛҚЫНБАЙ А.Б., СӘРСЕНБАЙ Ж.А.	Абай өлеңдеріндегі окказионалды субстантиваттар	18
АУБАКИРОВА А.Е., ҚҰРМАНБАЙҰЛЫ Ш., ЖУАНЫШПАЕВА С.Ж.	Новые термины на казахском языке: история и опыт	32
ӘЛІСЖАН С.Қ.	Термин қалыптастырудың өзекті мәселелері	44
БЕКЕНОВА Г.Ш.	Тұрақты тіркестердегі «төрт түлік мал» концептісі	53
ДАВЛЕТОВА С.Е., БИЖКЕНОВА А.Е.	Вернакулярлық контенттерді жер атауларында қолдану және оның тілдік-танымдық ерекшеліктері	61
ДОЛДИНОВ С.А. ЖУСУПОВА Г.М. ВЕРБА Е.А.	Аргументация и убедительная речь в политике Казахстана	76
ЖАКУПОВ Ж.А., ТҮЙЛЕБАЕВА Қ.Б.	Сөз семасиологиясындағы синергетика	88
ИБРАЕВА М.Б.	Постсубмәдениет өкілдерінің тілдік бейнесі	98
ISKAKOVA G.ZH., RYSPAYEVAD S.	Language and emotions: emotional lexicon in a literary text (based on the works of A. Kekilbayev, Ch. Aitmatov)	107
ИСПАНДИЯРОВА А.Т.	Қазақ халық лирикасындағы когнитивті метафораның семантикалық сипаты	121
SAGIDOLDA G., RAINBEKOVA G.S.	On lexicography of antonyms in the kazakh language	130
ТҮРҒАНБАЕВА Қ.М., САРЕКЕНОВА Қ.Қ.	Қазақ-түрік тілдеріндегі баланың дүниеге келуіне қатысты фразеологизмдердің этнографиялық сипаты	138
УРАЗАЕВА Қ.Б., ЖАРҚЫНБЕКОВА Ш.Қ., ЕРІК Г.	Языковая личность бия и эффективная коммуникация	147

ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERATURE STUDIES

АБДРАСИЛ Н.С., ЖАПАРОВА А.Ж.	Мұхтар Әуезовтің «Көксерек» повесіндегі метафораларды салыстырмалы талдау (түпнұсқа және аударма нұсқалары негізінде)	158
АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә., ДАУЫЛБАЙ М.	Әбіш Кекілбайдың «Ханша-дария» хикаясындағы Гүрбелжін бейнесі	171
АСАН Н.Б., ХАЛИКОВА Н.С.	Әлішер Рахаттың «Параллель» романының қазіргі қазақ прозасының дамуындағы орны	179
БАЙТУРИНА У.К.	Русский социализм Н.Г. Чернышевского и русская идея Ф.М. Достоевского	189

КӘРІМХАН З.Т., ӘУБӘКІРОВА Қ.Ә., ТОҚТАРБАЙ Е.Н. МАНСУРОВА Ә.Ж. ОРДА Г.Ж.	Қазақ әдебиетіндегі мемуаристика. Отыншы Әлжанұлы жазған қазанама естелік ретінде	199
НЕСИПБЕКОВА А.С., СМАГУЛОВ Ж.К.	Мағжан мен Сәкен: тұлғалар тұтастығы	216
СҰЛТАНҒАЛИЕВА Р.Б., БІРЛЕСОВА Б.Б.	Қазақ әңгімелеріндегі бақсы сарыны	225
TASNEKOVA A.T., ZHURUSSOV N.K., SHARAUOV A.K	Ideological and thematic basis of children's folklore in the research of Bekmurat Uakhatov	238
ТУРСЫНХАНОВА Қ.Қ., МУКАЖАНОВА Р.М. *ХУСАИНОВА А.К.	Шәкәрімнің ақындық кітапханасы Түркі фольклорындағы «әйел» бейнесінің гендерлік аспектісі	249 260

**ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ /
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ /
METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE**

JANDILDINOV M.K., ZHAPAROVA A.ZH., TUSSUPBEKOVA M. ZH.	The role of online resources in the process of english learning	270
КЕРІМБЕКОВА Б.Д. ОТАРБАЕВА Ғ.Н.	Әдебиет сабағында оқушылардың креативті ойлауын қалыптастыра отырып шығармашылыққа баулу жолдары	281
ҚУАНБАЕВА Ж.С., БАЙҒҰТОВА Д.Н., ИБРАГИМОВА У.Б.	Цифрлық білім беруде геймификация оқытудың жаңа тәсілі ретінде	291

Б.Д. КЕРІМБЕКОВА¹Ғ.Н. ОТАРБАЕВА²SDU University, Қаскелең, Қазақстан^{1,2}(e-mail: bayan.kerimbekova@sdu.edu.kz¹, gaziza.otarbayeva@sdu.edu.kz²)

ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРА ОТЫРЫП ШЫҒАРМАШЫЛЫҚҚА БАУЛУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Аталған мақалада қазақ әдебиеті пәні аясында оқушылардың креативті ойлауын қалыптастыру, сол арқылы оқушыларды шығармашылыққа баулу мәселелері қарастырылады. Мақала авторлары ең алдымен, креатив пен шығармашылық ұғымдарына ұсынылған анықтамаларға шолу жасай отырып, олардың айырмашылықтары мен ортақтығына тоқталады. Оқушыларды шаблонды ойлаудан арылтып, қалай жаңаша, өзгеше ойлауға үйретуге болады, баланың тек үйреніп қана қоймай, жасай алу, жасампаздық қабілетін қалай қалыптастыруға болады деген сұрақтарға жауап іздейді. Бүгінгі білім беру ортасында ерекше сұранысқа ие креативті, жасампаз әрі шығармашыл жастарды тәрбиелеуде осы мәселенің өзектілігі анық байқалады.

Зерттеудің мақсаты – қазақ әдебиеті сабағында оқушылардың креативті ойлауы мен шығармашылық қабілетін қалыптастыруды теориялық негіздеу, отандық әрі шетелдік ғалымдардың еңбектеріне шолу жасау. Соның негізінде қазақ әдебиеті сабағында оқушының өзгеше пайымдау, қорытынды жасау, шығармашылық бейімін арттыру сынды дағдыларын қалыптастыруға ықпал ету.

Зерттеудің әдіснамалық және теориялық негіздері әдіснамалық ұстанымдармен, педагогикалық - философиялық тұрғыдан білім алушының қабілеті мен мінез ерекшелігі туралы іргелі қағидаларымен сәйкес келеді. Сонымен бірге тұлғаға бағдарланған оқыту жүйелерімен, креативтілікті арттырып, шығармашылықты қалыптастыруға қатысты психологиялық-педагогикалық зерттеулермен, білім беру саласындағы тұжырымдамаларымен өзара байланысты. Мақаланың практикалық мәні жалпы білім беретін мектептің ұстаздары мен оқыту әдістемесі саласында ізденіп жүрген педагог- зерттеушілер үшін жоғары болмақ.

Түйін сөздер: әдебиет пәні, креатив, шығармашылық, шабыт, сыни ойлау, креативті тапсырма

Кіріспе. ХХІ ғасыр – өзгермелі ғасыр. Ол – бір сарында, ешбір дамусыз өмір сүруді кешірмейтін ғасыр. Күн сайын жаңалық болып жататын технология ғасырында сіз ешкімді ақпараттық біліміңізбен таңғалдыра алмайсыз. Мұндай талап білім саласына да тән. Осыдан оншақты жыл бұрын адамның алған білімі төрт жыл өткен соң ескіріп қалады делінсе, бүгінде білімді жыл сайын толықтырып тұру керектігі айтылуда. Қазір кез келген салада өзгеше ойлай алу, ешкімге ұқсамаушылық, ешкімді қайталамау, дара болу сөнге айналуға. Осыған орайда креатив ұғымының өзектілігі арта түсті.

Жаңартылған білім беру жүйесі тұлғаның өзіндік «Менін» дамытуға, байытуға, сыртқы әлеммен қарым-қатынаста өз орнын тауып, әлеуметтік рөлін анықтауға, тұлғалық өзін-өзі қалыптастыруда белсенділік танытуға басты назар аударып отыр. Қазіргі білім

берудің басты талабы шәкіртті адамгершілікке тәрбиелеумен қатар, адамды негізгі құндылық ретінде танытып, тұлға дамуына барынша ықпал ету. Демек, білім берудің барлық формасы, әдістері мен технологияларының басты міндеті – тұлғаның дамуына қызмет ету.

Жаһанданған жаңа қоғамда оқушы да ұстаз да қабылдайтын ақпаратты іріктеп, қорытып, бағалап, оған қатысты көзқарасын нақтылап, мәселенің шешімін таба білуі маңызды. Қазіргі білім беру жүйесі, жаңартылған мазмұны да осы құзыреттіліктер жүйесін тиімді игеріп, мәселенің шешімін креативті түрде таба білу біліктіліктерін қалыптастыруды көздейді. Білім беру мен тәрбиелеуде шығармашыл тұлға қалыптастыру – қазіргі қоғамның әлеуметтік маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Ең алдымен, креатив ұғымын анықтап алсақ, креатив деген не? Креатив ұғымының түп мағынасы ағылшын тіліндегі «create» жасау, ойлап табу деген мағынадан шығады. Демек, креативтілік – бар дүниеден жаңа бір нәрсе жасап шығару, мәселені мүлде жаңа жолмен шешу жолы. Креатив ұғымы бизнес, маркетинг, білім, сән салаларында белсене қолданылатыны белгілі. Шетелдік ірі компанияларда қызметкерлеріне стереотипті ойлаудан бас тарту, анализ бен синтез жасуға бейімділік, мәселеге немесе оқиғаға өзге қырынан алу сынды талаптар қойылады. Тіпті креативті, идеясы көп қызметкерге тек айтқан тапсырманы ғана орындайтын қызметкерден бөлек жалақы мен өзгеше көзқарас қалыптасқандығын оқып, көріп жүрміз. Адамзат әу бастан ақ артына із қалдырғысы келген. Ертедегі адамдар балбал тастарға жазса, Қайта өрлеу дәуірінде қағазға қалдырды. Ал біз ше? Біз ізімізді жасаған дүниемізге қалдырып жатырмыз. Біздің ізіміз – идеямыз. Идеямызды іске асыра алсақ, нәтижесін шығара алсақ, артымызға қалдырған ізіміз сол болмақ. Креатив ұғымының өзектілігі де осынан көрінсе керек.

Біраз эксперттер шығармашылық процесс дегеннің өзі бір уақытта жаңа әрі пайдалы идеяны жүзеге асыру дейді. Дж.Гилфорд: «Креативтілік» ұғымына тез ойлап табу, жаңалық ашу, аяқ астынан ақыл табу, терең сезім, толғаныс, интеллектуалдық биіктік, ұшқыр ойлылық деп анықтама береді [1, 98]. Кез келген креативтілік өркендеуге, дамуға, нәтижеге жетуге бағытталған Ал Гарвард университетінің профессоры Тереза Амабиле креативтіліктің мынадай төрт факторы бар дейді:

1. Белгілі бір сала бойынша қалыптасқан дағды немесе біліктілік. Мысалы, есептен, құрылыс материалынан хабары жоқ архитекторды елеутету қиын. Дегенмен, нақты бір сала бойынша дағдыны дамытуға болады. Мәселен, фотограф жарықты қалай қолданатынын, программист жаңа программаларды үйрене алады.

2. Шығармашылық ойлау дағдысы. Шығармашылық дағдыға да үйренуге болады. Адам неғұрлым көп идея жүзеге асырған сайын оның шығармашылық қабілеті арта түседі.

3. Мәселені шешуге деген мотивация, яғни өз ісіне деген құштарлық. Алайда ішкі мотивация болмаса жоғарыдағылар іске аспайды.

4. Әлеуметтік жағдай. Зерттеулерге сүйенсек, адамның қоршаған ортасы міндетті түрде оның шығармашылығына оң немесе кері әсерін тигізеді [2, 121]. Амабиле ұсынған бұл модель шығармашылық тек құдайдан берілетін қасиет дегенді жоққа шығарады. Бір қызығы, креативтілікке қатысты жүздеген еңбек жазылса да, «әлі күнге креативтіліктің нақты бәрі мойындаған анықтамасы жоқ» [3, 65] дейтін де ғалымдар пікірі кездеседі.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Креативтілік – тұлғаның шығармашылық қабілетінің көрінісі. Америкалық психолог Абрахам Маслоудың пікірінше, «Креативтілік адам бойында туа бітті пайда болатын, алайда әлеуметтік жағдайға, білім мен тәрбиедегі кейбір жағымсыз әсерлерге байланысты жойылып кететін шығармашылық қасиет» [4, 78]. Алайда, зерттеушілердің басым көпшілігі креативтіліктің туа бітті қасиет емес, дамыта алатын әрі дамытылуы тиіс дағды екендігін айтады. Олай болса оқушыны стандарттан тыс ойлатуға үйретуге бола ма? Креативтілікті қалай дамытуға болады? деген сұрақтардың алға шығуы заңды.

Ғалым В.Б. Филимонова тұлғаның креативтілік және шығармашылық тақырыбын зерттеп жүрген педагог зерттеушілер тобын шартты түрде 4 топқа бөліп қарастырады:

«Ғалымдардың бірінші тобы шығармашылық белсенділікті танымдық әрекеттер мен болжамдарды шешуге деген ұмтылыс, қажеттілік пен бағыттылық (Г.А. Коровкина), тапсырмаларды орындауға жаңашыл элементтерді енгізу, бір тапсырманың шешімін табуда жаңа тәсілдерді қолдану (Г.И. Пятако), білімі мен біліктілігін жаңа жағдаяттарға сәйкес қолдана білу (Т.М. Смирнова) деп көрсетеді. Бұл жерде шығармашылық белсенділіктің өте маңызды құрылымдық элементі – тапсырманы орындаудағы жаңашылдықпен келу, еңбек өнімінің нәтижесіне өзіндік жаңалық енгізуге бағыттылық басымдық алады.

Екінші топ ғалымдар «креативтілік» ұғымын «іс-әрекет» ұғымымен қатар қояды. М.А. Данилов креативтілік берілген тапсырманы орындауға деген әрекеттер қатары деп анықтаса, В.П. Строков «Креатив» дегеніміз білім алушылардың жаңа дүниені жасауға жұмсаған білімі, дағдысы мен біліктіліктері, сонымен қатар оны орындау барысындағы эмоциялық қатынастарының жиынтық көрсеткіші» деп түсіндіреді.

Үшінші топқа «креативтілікті» тұлғалық қасиеттердің бірі деп санайтын ғалымдарды жатқызады. Бұл ғалымдар қатарындағы Б.Х. Пикалов, Е.Н. Яковлева, Е.А. Ходырева сынды зерттеушілер ұсынған анықтамаларда креативті ойлау тұлғалық қасиеттердің көрсеткіші ғана емес, оның белсенді әрекеттерінің көрсеткіші болуы керектігі ескерілмей қалады.

Ғалымдардың төртінші тобы креативтілікті тұлғалық қабілет деп таниды яғни А.Н. Леонтьев, И.Я. Лернер, Я.А. Пономарёв, Г.И.Шукина сынды белгілі ғалымдар креативтілікті шығармашылық белсенділіктің ең жоғарғы деңгейі, тұлғаның жеке ерекшеліктерімен анықталатын, білім алушылардың жас ерекшеліктеріне тікелей байланысты қабілет деп таниды»[5, 3]. Десекте, шығармашылық қабілетпен креативтіліктің аражігін толық анықтап, олардың бір-біріне ықпалы мен дамыту жолдарын айқындап берген білім кеңістігіндегі жаңа зерттеулер әлі де нақтылай түсуді қажет етеді. Себебі, шығармашылықты күрделі интегралды білім беру жүйесінде қарастыратын болсақ, шығармашылықтың өзі іштей креативтілік (жаңа дүние жасай алу мүмкіндігі, жаңашылдыққа ұмтылыс ретінде), шығармашылық әрекеттерге дайындық (шығармашылық жұмыстарға деген ынтасы, мотивациясының болуы), белгілі біліктіліктердің болуы (ғылыми зерттеу жұмыстарын жүргізе алу, т.б.) сынды компоненттерді қамтып жатуы тиіс.

Жоғарыда келтірілген пікірлерді негіздеуде мақалада талдау, ой қорыту, бақылау, ақпаратты қорыту, өңдеу, сандық және сапалық сараптау, жинақтау, даралау әдістері қолданылды.

Талқылау мен бақылау. Креативті ойлауды қалыптастыруға бола ма? Креативтілік – интеллектуалды-эвристикалық қасиеттердің бірі. Оқушының қызығушылық аясының әртүрлі болатыны сияқты, олардың зияткерлік– шығармашылық, креативті ойлау деңгейі де бір-біріне ұқсамайды. Мұғалімнің міндеті – баланың бойындағы осы жасырын потенциалды ашу.

Оқушының креативтілігі, шығармашылығы деген уақытта ойымызға шабыт ұғымының қатар келетіні бар. Қандай да бір шығармашылықпен айналысу үшін адамға ең алдымен идея, содан кейін шабыт келуі керек деп ойлаймыз. Алайда, шабыт келсе ғана шығармашылық жұмыс жасау керек деген принципті оқушының ойына салар болсақ, олар шабытты күтумен жалқаулыққа дағдыланып кетпей ме? Шабыт дегеннің өзі не осы? Идея немесе шабыт біздің басымызға өздігінен келе ме, әлде оның келуіне біз өзіміз әсер етеміз бе? Креативті идея немесе шабыттың келуі қанша уақыт күту керек? Шабыт пен шығармашылықтың арасында қандай байланыс бар? Енді сұрақтарға жауап беріп көрейік.

«Шығармашылық – бағалы әрі ерекше идеяға толы процесс», – дейді зерттеуші Кен Робинсон. Ол шығармашылық пен еңбек ұғымының арасына теңдік белгісін қойып, екеуінің бірінсіз екіншісі жоғын айтады [6, 54]. Ал Михай Чиксентмихайи атты психолог шығармашылық процесс мынадай бес этаптан тұрады дейді: 1. Дайындық; 2. Инкубация; 3. Инсайт; 4. Бағалау; 5. Аяқтау [7, 87]. Дайындық кезеңі деп ойтүрткі мен идеяны қолға алу кезеңін айтса, инкубация деп жасап жатқан немесе жазып жатқан еңбекті уақытша ысырып қоюды айтады. Көптеген шығармашылық адамдар саналы түрде осылай жасайды. Сонда жұмыс немесе алынған білім сіңіріліп, санадан тыс жерде жүйеге түседі. Мысалы,

Ньютон, Архимед, Эдисон, Леонардо да Винчи сияқты тұлғалар бір уақытта неше түрлі жобалармен айналысып, бірінен екіншісіне ауысып отырған екен. Инкубация мерзімі бірнеше күн немесе бірнеше жылды алуы мүмкін, ол аяқталған соң инсайт (инсайт-озорение, жағдайды аяқасты түсіну) кезеңіне өтеді. Көп жағдайда шығармашылық дүниелер жасалып болған соң қайта қарауды, редакциялауды, жөндеуді талап етпейді. Бұдан шығатын түйін, оқушыға мектеп қабырғасынан бастап шығармашылықтың тек қана идеялар жиынтығы емес, шығармашылық дегеннің еңбектен тұратынын айту керек. Айталық, әйгілі өнертапқыш Томас Эдисонның электр шамын ойлап табудағы талпынысы 10 мың рет сәтсіз аяқталып, тек 11 мың дегенде сәтті болғанын оқушыға неге айтпасақ? Мұны Томас Эдисонның өзі «Мен сәтсіздікке ұшыраған жоқпын, бар болғаны жұмыс жасамайтын 10 000 жолды көрсеттім» деген екен. Міне, жоғарыдағы ғалым айтқан шығармашылық пен еңбек ұғымының ортасына теңдік белгі қоюымыз осыдан шықса керек. Оқушыға үнемі талант пен еңбектің қатар жүретінін айтып отыру керек.

Мектептегі шығармашылықтың бастауы шығармашылық ойлай алудан басталады. Бұл жайлы зерттеген ғалымдар шығармашылық ойлаудың барлық басқа ойлау түрлері сияқты пассивті ойлау және белсенді ойлау деп екіге бөлуге болатынын айтады. Пассивті шығармашылық ойлаудың соңында ешқандай әрекет немесе нақты өнім болмайды. Шындығында, адамдардың көпшілігі санасында ойланып, күн сайын шығармашылық идеялар тудырады, бірақ орындалмайтын шығармашылық идеялар көп нәрсені білдірмейді. Әрине, бұл өнімдердің пайда болуы үшін тек шығармашылық ойлау қабілеті жеткіліксіз, сонымен бірге ойды жүзеге асырудың кем дегенде минималды қабілеті болуы керек [8, 218]. Олай болса, оқушының шығармашылық ойлау қабілетімен қоса, ойын жүзеге асыра алу құзіретін де дамыту өзекті мәселе. Сонымен, мектеп шығармашылықты үйрететін орын ба, әлде шығармашылық оқыту жүргізілетін орын ба?

Статистикалық зерттеу жұмыстарына сүйенсек, баланың (тұлғаның) жасы ұлғайған сайын дивергентті ойлауы, шығармашылық еркіндік деңгейі, креативке деген ұмтылысы төмендей беретінін байқауға болады. Бірақ біз креативтілік тек тұлғаның жас ерекшелігіне тәуелді физиологиялық құбылыс деп санаумен де келісе алмаймыз. Креативтіліктің дамуы мен қалыптасуына түрлі факторлардың әсер ететіні сөзсіз. Олар: табиғи қабілет, генетикалық бейімділік, білім беру жүйесі, қоғамдық әсер, оқу ортасы, т.б. Зерттеуші Е.Е. Туниктің «Диагностика креативности тест Е. Торренса» деп аталатын әдістемелік нұсқаулығындағы мәліметтерге сәйкес, Е. Торренстің шығармашылық ойлау деңгейін анықтау әдісі бойынша жүргізілген эксперимент нәтижесінде ресейлік оқушылардың креативті ойлау көрсеткіші жасы ұлғайған сайын төмендей беретінін көрсетсе, америкалық оқушылардікі керісінше, жасы ұлғайған сайын жоғарылап отыратын көрсетеді [9,96]. Сондықтан да шығармашылық ойлау көрсеткішінің тұлғаның жасы ұлғайған сайын көтеріліп немесе төмендеуі психикалық дамудың қалыпты көрінісі емес, білім жүйесінің құрылымына, шығармашылыққа баулу немесе ынталандыру әдістерінің берілу тәсіліне тікелей байланысты болады деген тұжырым жасауға болады.

Мектеп жасындағы оқушылардың шығармашылық қабілетін шыңдау үшін ең алдымен, сол жұмысты іске асырушы педагогтың дайындығын бірінші кезекте қолға алуымыз керек. Себебі, әдебиет пәні оқушыларды шығармашылыққа жетелеуші пәндердің алдыңғы қатарынан табылады. Бәлкім, бірқатар мамандықтар үшін бүгінгі таңда мұғалімнің рөлі төмендеп кеткен де болуы мүмкін. Оған себеп, ақпаратқа қолжетімділіктің арта түсуі, қашықтан, оның ішінде өздігінен асинхронды білім алу т.б. болып отыр. Алайда, әдебиетті оқытуда, керісінше, педагогтың маңызы арта түскені, әдебиетші-педагогтың жүгі ауырлай түскені анық. Өйткені, қазіргі жаһандану жағдайында білім алушының кітапқа деген қызығушылығын оятып, қиялына қанат бітіріп, көркемдік танымын кеңейту де, жаңа дүние тудыруға деген ұмтылысына, шығармашы тұлға болып қалыптасуға ықпал ету де әдебиетші-педагогтың үлесіне тиіп отыр. Әдіскер - ғалым Б.А. Әрінованың: «Әдебиет пәні оқушының өнер туындысын тануына, оны ой көзімен пайымдауға қажетті біліммен, біліктілік дағдыларымен қаруландырып, оқырмандық тәжірибені қалыптастырады.

Оқушыда көркем образды қабылдауға қажетті сезім сертектігін, дамыған шығармашылық қиял мен оқыған шығарманы (жеке көріністі) көз алдыңыздыңызға қайта жаңғыртып елестете алу қабілетін; кейіпкер тағдырына ортақтаса білу, шығарманы бар нәрімен терең қабылдап, тебірене әсерлене білуді, шығарманы мазмұн мен түр бірлігінде, көркемдік тұтастықта қабылдай білуді; шығармада кескінделген мінездер сырын, шығарма идеясын, жазушы позициясын шығарма арқауына сүйене отырып ашуды; шығарманы бағалауды негіздей білуді; өзіндік ой толғамында дербестікті, идеялық-көркемдік құндылығы жоғары шығармаларды ғана қалайтын оқырмандық талғампаздыққа; жазушылар шығармашылығын салыстыра отырып қарастыра білу біліктіліктерін қалыптастыруды көздейді» [10,108], – деген пікірі болашақ әдебиетші-ұстаздардың бала бойына осы білік-дағдыларды сіңіре алуының қаншалықты маңызды екенін аңғартады.

Креатив пен шығармашылық бір ұғым ба? Шығармашылық – процесс, креативтілік – қабілет. Ол – адамның өзін өзі тануға ұмтылысы. Қызығушылықтан басталатын шығармашылықтың түрі өте көп. Бүгінгі таңда ғалымдар шығармашылықпен тығыз байланысты арт-терапия ұғымын кеңінен қолдануда. Арт-терапия – тұлғаның шығармашылық іс әрекеттеріне негізделген психотерапияның саласы. Мұның мақсаты – шығармашылық қабілеттерді жетілдіру арқылы тұлғалық қасиеттерді дамыту. Арт-терапия өз ішінен құм терапиясы, ертегі терапиясы, фототерапия, сурет, коллаж терапияларын, фольклорлық терапия, гештальт терапиясы, музыка терапиясы, креативті терапия, драма терапиясы т.б. көптеген түрлерін ұсынуда. Ал осы аталған терапиялардың барлығының элементтері әдебиет пәнінде кездеседі. Айталық, жаңартылған білім мазмұнына сәйкес жалпы білім беретін мектептердің 5-6 сыныптарындағы әдебиет пәні ертегілермен басталады. 5 сыныпта «Керқұла тты Кеңдебай» атты қиял ғажайып ертегі берілсе, 6 сыныпта «Аяз би» атты шыншыл ертегі ұсынылған. Осы ертегілерді оқытуда ұстаздар ертегі терапиясын пайдалана алады. Дамыған елдерде ертегі арнайы терапия ретінде мектепте ғана емес, өзге де емдеу -сауықтыру орындарында, психологиялық кеңес беру орталығында кеңінен қолданылып келеді. Сондықтан, әдебиет сабағында осы ертегілерді өту барысында оқушыларға мынадай түрлі креативті тапсырмалар жасатуға болады:

1. Ешкімге ұқсамайтын, ешқандай ертегіде кездеспейтін ерекше ертегі кейіпкерін ойлап табу;
2. Ертегі кейіпкерін өз қиялыңмен киіндіру. Сүйікті кейіпкерінің ерекше стильдегі киімінің нобайын (эскизін) сызу немесе суретін салу;
3. Ертегідегі диалогтарды дыбыстау. Оқушы өзінің шамасы жеткенше кейіпкердің қалай сөйлеуі мүмкін екенін елестетіп, дубляж жасайды;
4. Кейіпкер атынан монолог жазу;
5. «Менің әдемі ертегім» тақырыбымен өз жандарынан ертегі құрастыру.

Ежелгі грек философы Платон алғашқылардың бірі болып шығармашылық ұғымын «Кез келген өнер туындысын немесе қолөнер туындысын шығарма деп, ал оны жасаушыларды ойлап табушылар деп атады» [11,10]. Сондықтан, оқушыларға жоғарыдағыдай тапсырмалар бере отырып, біз оларды жасампаздыққа, өз беттерінше жаңа дүние жасауға үйретеміз. Расында, шығармашылыққа аяқ астынан, күтпеген жерден ой пайда болу тән. Шығармашылық адамдарды қатты қызықтыратын жұмбағы көп дүние. Мысалы, француз жазушысы граф А. де Виньи: «Мен кітапты жазбаймын, ол өзі жазылады. Ол ірі жеміс сияқты менің басымда пісіп, өседі» десе, В. Гюго: «Тәңірі маған айтып тұрды, ал мен жаздым», дейді. Педагогикада «оқушы бойындағы креативтілікті дамыту үшін оған кез-келген мәселені тың идеямен, өзекті жолмен шешуге баулу керек» [12, 5] деген де пікірлер бар.

Шығармашылық үдерісте түйсіктің орны ерекше. Ал оның белсенділігі сананың ерекше күйіне байланысты. Шығармашылық іс- әрекет көбінесе түс көргенде, масаң күйде не наркоз алу барысында болады дейді біраз зерттеушілер. Кейбір уақытта шығармашыл адамдардың жасанды шабыт шақырған уақыттары да кездеседі. Мәселен, француз жазушысы Р. Роллан «Кола Брюньон» поэмасын жазған кезде сыра ішсе, неміс ақыны

И.Ф. Шиллердің шығармашылық шабытын келтіруге суық су құйылған ваннаға аяқтарын салу көмектескен, поляк жазушысы Б. Прусудың күшті иіссуларды иіскеуіне тура келген [11,11]. Мұндай мысалдар қазақ әдебиетінде де баршылық. Қадыр Мырзалиевтің «Жазмыш», «Иірім» еңбектерінде қазақ қаламгерлерінің әдеттен тыс шығармашылық әуестері мен тосын қылықтары жайлы кеңінен орын берілген.

Нәтижелер. Байқағанымыздай, креатив ұғымы шығармашылықпен, шабытпен, жасампаздықпен өте жақын. Шетелдік зерттеулерде креативтілік пен зияткерлікті (интеллект) салыстыра қарастырып, зияткерлік пен креативтіліктің тұлғаның мәдени байлығын бағамдайтын екі фундаменталды аспект ретінде қарастырады [13,5]. Оқушылардың креативті ойлауын қалыптастыру дегенде олардың сыни ойлау дағдыларын қалыптастыруды да назарда ұстау керек. Бірқатар ғалымдар «Шығармашылықтың анықтамасы туралы консенсус жоқ, алайда ол жалпы шығармашылық өнімдерді жасай алу қабілеті» [14,7] дегенді алға тартады. Әдетте, адамдардың көбі өзін шығармашылық адамы емеспін деп есептейді. Сол сияқты оқушылар да өздерінің бойында қаншама жасырын талаттың жатқанын білмейді, сезбеуі де мүмкін. Олардың бұл қабілетін ашатын негізгі шарт – шығармашылық тапсырма, шығармашылық жұмыс. «Шығармашылық жұмыстар – оқушының қол жеткізген нәтижесі, жаңа өнім жасауы, өз ізденісі арқылы білімін шығармашылық деңгейге жеткізуі. Оқушылардың икем-дағдысына, қабілетіне сай ұсынылған шығармашылық жұмыстар олардың қызығушылығын, ынтасын аша түседі. Бұл әрі тұлғаның білім сапасының көтерілуіне, сондай-ақ өзін-өзі, бірін-бірі тәрбиелеуіне де жол салатын оқу-тәрбие үдерісінің бір қыры десек те болады. Ал осы міндет биігінен көріну үшін мұғалімдерге шеберлік, технология талаптарын терең меңгеруі керек. Ең бастысы, мұғалім–шығармашылық жұмысқа жетелеуші, жол көрсетуші, қолдаушы, ынталандырушы, бағыт-бағдар беруші» [15, 7]. Алайда, мәселенің барлығын толығымен мұғалім шеберлігі шешеді деуге де болмайды. Джон Хэттидің зерттеулеріне сүйенсек, оқушының білім алуының 50 % тікелей өзіне байланысты болса, 30 % оқытушының шеберлігіне байланысты [16, 79]. Дегенмен, оқытушының қарапайым әңгімесінің өзінің жетекші рөл атқаратынын өмірлік тәжірибе көрсетіп отыр.

Әдебиетті оқытудағы ең тиімді әдістің бірі – әңгімелесу. Бір қарағанда қарапайым болып көрінетін әңгімелесудің ғалымдар мынадай үш түрін анықтайды: диспутты, кумулятивті, зерттеушілік [17, 108]. Ортақ әңгімелесу оқушының пікір білдіру, аргумент келтіру, өзгелердің идеясын түйсіну қабілеттерін арттырады. Мерсер, Бахтина, Вуд, Александера сынды ғалымдардың еңбектерінде «мұғалім- оқушы», «оқушы-оқушы», яғни, диалог үлгісіндегі оқыту қарастырылады. Диалогта оқушылардың эмоционалды (әрекет барысындағы мінез құлықтары), когнитивті (ақыл ой деңгейлері), әлеуметтік (айналасындағылармен қарым қатынас жасай алуы), мотивациялық (өзіндік іс әрекеттер) сынды құзіреттіліктері көрініс табады. Әдебиет сабағындағы әңгімелесуде дұрыс сұрақ қоя білу өте маңызды. Мұғалім қоятын сұрақтар «Ия» немесе «Жоқ» деп жауап беруге құрылған жабық сұрақ болмауы тиіс. Керісінше, баланы әңгімеге тартатын, оның өз пікірін анық байқататын ашық сұрақ қоюды үнемі емте ұстау керек. мәселен, жазушы С. Мұратбековтің «Жусан исі» әңгімесін оқығаннан кейін «Балалар, әңгімеде Аян достарына ылғи ертегі айтып бере ме?» деп сұрасақ, әрине, оқушылар шығарманы білетініне қарай «Ия» немесе «Жоқ» деп жауап берулері мүмкін. Ал енді «Балалар, қалай ойлайсыздар, Аяның ертегісі неліктен «Баяғыда бір жетім бала болыпты» деп басталады?» деп сұрар болсақ, оқушыларды ары қарай сөйлете аларымыз анық.

Бірқатар шетелдік ғалымдар еңбегінде шығармашылық ұғымына қатысты “өзін-өзі шығармашылық тұрғыдан көрсету” (“creative self-expression”) термині қолданылып, ол адам бойындағы бірегейліктің ажырамас бөлігі ретінде бағалануда [18, 108]. Сонымен қатар, оқушы ғана емес, студенттердегі шығармашылықты да «жоғары оқу орындарындағы академиялық мәдениеттің шешуші аспектісі ретінде қарастырып, шығармашылық жоқ жерде өмірдің бір сарынды, қызықсыз» екендігін дәлелдеген [19, 108] зерттеулер де назарымызды аударды.

Қорытынды. Жоғарыда айтылған пікірлерді қорыта келгенде, мақалада креативтіліктің ерекше ойлау, шығармашылық қабілет, шығармашылық құзырет, шабыт, жасампаздық, ешкімге ұқсамаушылық сияқты ұғымдармен тығыз байланысты екені анықтады. Соған орай, креатив пен шығармашылық – тұлғаның ерекше қабілетін айқындай түсетін бірегейлік деген тоқтамға келдік. Оқушылардың топтық ойлаудан дараланып, дербес ойлауға дағдылануы – мектеп қабырғасынан негізі қаланатын мәселе. Бұл тұрғыдан келгенде, жалпы білім беретін мектептегі әрбір пәннің оқушы бойындағы қабілетті шыңдауға септігі тиеді. Әсіресе, әрі ғылым әрі өнер саналатын әдебиет пәнінің бала бойындағы шығармашылықты арттырудағы атқарар қызметі ерекше. Ол үшін мұғалім күнделікті тапсырмаларды түрлендіріп, жаттанды білімнен жасампаз, нәтижеге бағдарланған білімге көшуі тиіс. Олай болмаған жағдайда оқушы дәрістен тез жалығып, тек орындаушы, бірқалыпты ойлаудан аса алмайтын бәсең білім алушыға айналады. Осы ретте білім алушылардың тұлға ретіндегі креативтілігінің қалыптасуы мен даму жолдары толыққанды жүйе ретінде орнығып, зерттеліп, ғаламдар тарапынан бір тоқтамға келегендігін айта кеткіміз келеді. Сондықтан, оқушылардың креативтілігін арттыра отырып, оларды мектепте, жоғары оқу орындарында шығармашылыққа баулу мәселесі әлі де зерттеуді қажет ететін тақырып. Креативтілікті тұлға өмірінің ең белсенді қолданыста болуы тиіс қажеттіліктердің қатарына қосудымыз негізсіз емес. Оның білім алушының шығармашылық іс-әрекетке белсенді араласуына мүмкіндік беретін жетекші фактор екені анық. Бүгінгі білім берудің басты міндеті – өз бетінше үнемі ізденісте болатын, әрбір іс-әрекеттің, құбылыстың ерекшеліктеріне қарай білімі мен біліктілігін тиімді жұмсай алатын және оны түрлі салаға қатысты бағытта білетін, өз алдына нақты міндеттер қойып, олардың тиісті шешімін де өз бетінше таба білетін тұлға тәрбиелеу екені даусыз.

Әдебиеттер

1. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб: Питер, 2009. – 448 с.
2. Амабиле Т., Барсу Ж. Л., Бранденбургер А., Браун-Сарачино Б., Буке С. Креативность. – М.: Альпина Паблишер, 2022. – 206 с.
3. Буркус Д. Муза не придет. – М.: Альпина Паблишер, 2015. – 208 с.
4. Маслоу А. Г. Мотивация и личность. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.
5. Филимонова В.Б. Проблема определения творческой активности личности в педагогических исследованиях // Концепт 2014, №10. – С. 2–5.
6. Робинсон К. Образование против таланта. Пер. с англ. Наталии Макаровой. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 336 с.
7. Чиксентмихайи Михай. Креативность. Поток и психология открытий и изобретений. Переводчик: Ющенко Ирина. – М.: Карьера Пресс, 2017. – 528 с.
8. Şenel M., Bağçeci B. Development of Creative Thinking Skills of Students Through Journal Writing // International Journal of Progressive Education 2019. Volume 15. № 5. – pp. 216-237. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2019.212.15>
9. Туник Е.Е. Диагностика креативности тест Е. Торренса. – СПб.: ИМАТОН, 1998. – 103 с.
10. Әрінова Б.А. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесінің ғылым ретінде қалыптасуы мен дамуы. – Алматы: Жазушы, 2004. – 152 б.
11. Свидрук И.И. Креативті менеджмент: Оқу құралы: – Алматы: Бастау, 2017. – 360 б.
12. Mizal M.S. Development of Creative Thinking Skills in the English Language Teaching Profession // International Journal of Research in Science and Technology 2020, Vol 10, Issue 3. – pp. 23-37. <http://doi.org/10.37648/ijrst.v10i03.004>
13. Corazza G.E., Lubart T. Intelligence and creativity: Mapping constructs on the space-time continuum // Journal of Intelligence 2021, Vol. 9. №1. – pp. 1–27. <https://doi.org/10.3390/jintelligence9010001>
14. Larraz-Rábanos N. Development of Creative Thinking Skills in the Teaching-Learning Process. Teacher Educatio–New Perspectives. 2021. – pp. 1-27. <https://doi.org/10.5772/intechopen.97780>

15. Мукашева М.К. Орта білім беру жүйесінде қазақ әдебиетін Қ.Бітібаева технологиясы арқылы оқыту // Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы. –2024. –№1. – Б. 81-88. <https://ojs.egi.kz/index.php/BULLETIN/issue/view/32/51>

16. Хэтти Джон. Видимое обучение: синтез 800 мета-анализа соответствующего достижением». – Лондон: Рутледж, 2009. – 220 с.

17. Мерсер Н. «Получение знаний под руководством: беседы между учителями и учениками». – Клеведон: Малтилинвиал Мэттерс, 1995. – 233 с.

18. Hurulboev Sh. Formation of creative self-expression of students on The basis of modern literature// Scientific Journal Impact Factor SJIF 2022, Volume 2. Issue 1. – pp. 356. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/HBXYP>

19. Aziz R., Maksum A., Atmoko A., Nashori F. Lecturer Strategies for Developing Student Creativity in Higher Education. Proceedings of the 4th Annual International Conference on Language, Literature and Media (AICOLLIM). 2023. – pp. 483–495. https://doi.org/10.2991/978-2-38476-002-2_46

Б.Д. КЕРИМБЕКОВА, Г.Н. ОТАРБАЕВА

SDU University, Каскелен, Казахстан

СПОСОБЫ ВОВЛЕЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ В ТВОРЧЕСТВО С ФОРМИРОВАНИЕМ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы формирования креативного мышления учащихся в рамках предмета казахской литературы, приобщения учащихся к творчеству. Авторы статьи останавливаются прежде всего на их различиях и общности, делая обзор предложенных определений (понятий креативность и творчество). С этой целью на уроках литературы составляются и предлагаются к использованию образцы заданий и вопросов, побуждающих школьников к творческому мышлению.

Цель исследования – теоретическое обоснование формирования креативного мышления и творческих способностей учащихся на уроках казахской литературы и представление примерных заданий для общеобразовательной школы. На основе этого на уроках казахской литературы учащийся развивает свои навыки самостоятельного рассуждения, умозаключения, творческого самовыражения.

Методологические и теоретические основы исследования определялись методологическими принципами, фундаментальными принципами о способностях, особенностях характера обучающегося с педагогико-философской точки зрения, концепциями в области психолого-педагогических исследований и совместного образования, касающихся повышения креативности и формирования креативности с личностно-ориентированными системами обучения.

Ключевые слова: предмет литературы, креатив, творчество, вдохновение, критическое мышление, креативное задание

B.D. KERIMBEKOVA, G.N. OTARBAYEVA

SDU University, Kaskelen, Kazakhstan

WAYS TO INTRODUCE STUDENTS TO CREATIVITY THROUGH THE FORMATION OF CREATIVE THINKING IN LITERATURE LESSONS

Annotation. This article examines the issues of forming students' creative thinking within the framework of the subject of Kazakh literature, introducing students to creativity. The authors of the article focus primarily on their differences and commonalities, reviewing the proposed definitions of creativity and creativity. To this end, samples of tasks and questions that encourage students to think creatively are compiled and offered for use in literature lessons.

The purpose of the study is the theoretical substantiation of the formation of creative thinking and creative abilities of students in the lessons of Kazakh literature and the presentation of sample tasks for secondary schools. Based on this, in the lessons of Kazakh literature, the student instills his skills of independent reasoning, inference, creative self-expression.

The methodological and theoretical foundations of the study were determined by methodological principles, fundamental principles about the abilities, character characteristics of the student

Keywords: literature subject, creativity, inspiration, critical thinking, creative task

References

1. Il'in E.P. Psihologija tvorcestva, kreativnosti, odarennosti. – SPb.: Piter, 2009. – 448 s.
2. Amabile T., Barsu Zh. L., Brandenburger A., Braun-Sarachino B., Buke S. – Kreativnost'. Al'pina Pabliher, 2022. –206 s.
3. Burkus D. Muza ne pridet. – M.: Al'pina Pabliher, 2015. – 208 s.
4. Maslou A. G. Motivacija i lichnost'. – SPb.: Evrazija, 1999. – 478 s.
5. Filimonova V.B. Problema opredelenija tvorcheskoj aktivnosti lichnosti v pedagogicheskikh issledovaniyah // Koncept 2014, № 10. S. 2–5.
6. Robinson K. Obrazovanie protiv talanta. Per. s angl. Natalii Makarovoj. – M.: Mann, Ivanov i Ferber, 2013. – 336 s.
7. Chiksentsmihaji Mihaj. Kreativnost'. Potok i psihologija otkrytij i izobretenij. – Perevodchik: Jushhenko Irina. Kar'era Press, 2017. – 528 s.
8. Şenel M., Bağçeci B. Development of Creative Thinking Skills of Students Through Journal Writing // International Journal of Progressive Education. 2019, Volume 15. № 5. – pp. 216-237. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2019.212.15>
9. Tunik E.E. Diagnostika kreativnosti test E. Torrensa. – Spb.: IMATON, 1998. – 103 s.
10. Ārinova B.A. Qazaq ādebietin oqytu ādistemesinīñ ġylym retinde qalyptasuy men damuy. – Almaty: Jazuşy, 2004. – 152 b.
11. Svidruk Ī.Ī. Kreativti menejment: Oqu qūraly: – Almaty, Bastau, 2017. – 360 b.
12. Mizal M.S. Development of Creative Thinking Skills in the English Language Teaching Profession // International Journal of Research in Science and Technology 2020, Vol 10. Issue 3. – pp. 23-37. <http://doi.org/10.37648/ijrst.v10i03.004>
13. Corazza G.E., Lubart T. Intelligence and creativity: Mapping constructs on the space-time continuum // Journal of Intelligence 2021, Vol. 9. №1. – pp. 1-27. <https://doi.org/10.3390/jintelligence9010001>
14. Larraz-Rábanos N. Development of Creative Thinking Skills in the Teaching-Learning Process. Teacher Educatio–New Perspectives. 2021. – pp. 1-27. <https://doi.org/10.5772/intechopen.97780>
15. Mukaşeva M.K. Orta bilim beru jūiesinde qazaq ādebietin Q. Bitbaeva tehnologiasy arqyly oqytu //Eurazia gumanitarlyq institutynyñ Habarşysy. – 2024. – № 1. –B. 81-88. <https://ojs.egi.kz/index.php/BULLETIN/issue/view/32/51>
16. Hjetti Dzhon. Vidimoe obuchenie: sintez 800 meta-analiza sootvetstvujushhego dostizhenijam». – London, Rutledzh, 2009. – 220 s.
17. Merser N. «Poluchenie znaniy pod rukovodstvom: besedy mezhdou uchiteljami i uchenikami». – Klevedon: Maltinial Mjettters, 1995. – 233 s.
18. Hurulboev Sh. Formation of creative self-expression of students on The basis of modern literature // Scientific Journal Impact Factor SJIF 2022, Volume 2 . Issue 1, P. 356. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/HBXYP>
19. Aziz R., Maksum A., Atmoko A., Nashori F. Lecturer Strategies for Developing Student Creativity in Higher Education. Proceedings of the 4th Annual International Conference on Language, Literature and Media (AICOLLIM). 2023. – P. 483–495. https://doi.org/10.2991/978-2-38476-002-2_46

Авторлар туралы мәлімет:

Керімбекова Баян Дәулетханқызы – филология ғылымдарының кандидаты, SDU Университетінің профессоры, Алматы, Қазақстан.

Керимбекова Баян Даулеткановна – кандидат филологических наук, профессор SDU University, Алматы, Казахстан.

Kerimbekova Bayan Dauletghanovna – candidate of philological sciences, Professor of SDU University, Almaty, Kazakhstan.

Отарбаева Ғазиза Нұрахметқызы – философия докторы (PhD), SDU Университетінің ассистент профессоры, Қаскелең, Қазақстан.

Отарбаева Газиза Нұрахметовна – доктор философии (PhD), ассистент-профессор SDU University, Каскелен, Казахстан.

Otarbayeva Gaziza Nurakhmetovna – doctor of Philosophy (PhD), assistant professor of SDU University, Kaskelen, Kazakhstan.